

1767. Objaśnienie względem dóbr włościańskich
w Inflantach...

1767

2. 360

OBIASNIENIE

Względem Dobr Szlacheckich w Inflantach y względem Starostw.

W Xięstwie Inflantkim przed przyłączeniem onego do Rzeczypospolitey, były dwie władze rządzące wszystkim, to jest Hermistrzow y Arcybiskupow, które mając z sobą rozdzielone luryfdykcyę, a zachęcając do dzieł Rycerskich przybywającą do Inflant z różnych Państw y Xięstw Szlachtę, oraz nadgradzając zasługi onych, nadawały teyże Szlachcie Dobra ofobliwemi Przywilejami Prawem lennym, iedne *in utrumq; sexum*, drugie póki Sukcessorow męskiego rodzaju stanie. Takowe dobra w pewnych Granicach nadane, były *Bona ordinis*, y za zdarzonym wanksem znowu *Benemeritis* rozdawane zostawały.

Gdy Xięstwo Inflantkie przyłączyło do Rzeczypospolitey, warowało sobie wyraźnie *in Pactis subjectionis & unionis*, y Przywilejem Króla Zygmunta Augusta: iż Dobra wszystkie Szlacheckie nadane od Hermistrzow y Arcybiskupow mają *gaudere naturá Bonorum Hæditariorum*, tak iako Obywate-

A low

low W. X. Lit., że żadnego niepotrzebując Konsensu Królewskiego, wolno będzie każdemu dobra swoje dać, darować, zapisać, sprzedać komu chcąc, y że sukcesya *in utrumq; sexum & in lineas Collaterales* ma *extendi*. *Legantur Pacta & Art. X. Privileg.*

Pokazuje się zatym *ex præmissis*, iż nie był, tylko dwoiaki gatunek Dobr w Inflantach, jeden Dobr Stołowych Hermistrzow y Arcybiskupow, drugi Szlacheckich pierwey lennych, a potym dziedzicznych, *vigore* Paktow. Stołowe dobra Hermistrzow y Arcybiskupow niektóre po przystąpieniu Inflant do Rzeczypospolitey wzięły *naturam* Starostw, gdyż Hermistrz Kietler przy Xięstwie Kurlandzkim y Semigalskim tylko excypowanym został, a Szlacheckie zostały Szlacheckimi w Possessyi Szlachty.

Po przystąpieniu Inflant do Rzeczypospolitey, Król Zygmunt August nadawał też Szlachcie w Inflantach Dobra niektóre odłączywszy od Starostw, co mu też wolno było iako *Domino & Hæredi*, Inne też przez Gubernatorow Generalnych Inflant Radziwiłła y Chotkiewicza Szlachcie *benè meritis* do Łaski I. K. Mci nadane, approbował, y tym sposobem do Dobr Szlacheckich od Hermistrzow Krzyżackich y Arcybiskupow nadanych, przybyły dobra Szlacheckie, przez nadania Króla Zygmunta Augusta.

Gdy się zaś zaczęły wojny za Króla Stefana y Zygmunta III, y w tych wojnach wiele obywatelow Inflantskich niedotrzymawszy obowiązanej wierności Rzeczypospolitey, przystąpili do strony przeciwney, na ten czas *deklarati* byli *pro hostibus Patriæ*, y Dobra ich wszystkie *ad fiscum* przypadły, które będący w tey wojnie obywatele Rzeczypospolitey z Korony y Litwy otrzymywali sobie, iedni *Jure hæreditario* wiedzący *de Pactis & dato Privilegio* Zygmunta Augusta, drudzy lennością, niewiedząc, że lenności Inflantskie *per Pacta in jus hæreditariu* zamienione zostały. Y ztąd owe prawalenności na Do-

bra w Inflantach wszczęte były, że niektórzy *Ignorantes jura* Xięstwa Inflantkiego, otrzymując przywileia na Dobra *post perduelles ad fiscum* przypadłe, nie otrzymywali Przywileiów *Jure hæreditario*, ale *Jure Feudi*, a czasem y *advitalitio*.

Takowe wakujące dobra Szlacheckie *post perduelles* między innemi obywatelami, naywięcey upraszali sobie Starostowie Starostw Inflantkich, a w tey części Inflant do Rzeczypospolitey należącey, Starostowie Lucyński, Rzeżycki, Dynebórski y Margenhawski, tak dalece, że nietylko Dobra przypadłe *ad Fiscum post perduelles*, ale też Dobra y nie przypadające *ad Fiscum* tych obywatelów, którzy wiernemi byli przy Rzeczypospolitey, lecz albo w niewolę wzięci od nieprzyjaciela, albo z wojskiem Rzeczypospolitey oddaliwszy się z Inflant nienaydowali się w kraj, albo też którzy pod czas wojny zginęli, a dzieci onych pozostali *minorennes* po różnych stronach tułać się musieli; Ciż wspomnieni Starostowie uprofili sobie *Generali titulo* przez Przywileia *Juris Caduci*, każdy na Dobra Traktu swego, to jest Lucyńskiego, Rzeżyckiego, Margenhawskiego y Dynebórskiego, a to różnym sposobem, iedni *titulo adjunctionis Bonorum* do Starostwa *Jure advitalitio*, iako Sebestyan Sobieski Starosta Rzeżycki na Dobra Traktu Rzeżyckiego A. 1603 Mar. 13. iako *constat* z ekstraktu. A Adam Dąbrowa Starosta Lucyński na Dobra Traktu Lucyńskiego, iako *patet* z Cessy Jego na Dobra Zwirdzin y Cecyn U. Dąbrowkiemu A. 1628 Mar. 20. Dnia daney, A. 1636 8bra 3. Dnia, w Ziemstwie Brańskim przyznany, w której wyraża: *Iż otrzymał sobie przywilej na kaduki będące y bydź mające &c. z wolnym onych komu chcąc przedaniem &c.* Y za takowemi Przywileiami wszystkie prawie dobra Szlacheckie w Inflantach *ad præsens* do Rzeczypospolitey należących, podległe y niepodległe *fisco* pozajędzali.

A gdy Rzeczpospolita po owej wojnie wielkiej przyszła

ad paccatum Statum, na ten czas dwoiakie do Rzeczypospolitey od obywateloy Inflantkich zażły uzalenia. Jedne, że Starostowie Inflantsey otrzymawszy Przywileia sposobem nieprzyzwoitym y przeciwko Prawu, na Kaduki *Generali titulo* całego traktu, nie specyfikuiąc Dobr tylko Imiona Possessorów, y na Kaduki, które ieszcze przypaść miały w sposob expektatywy, nietylko zaieżdżali Dobra *ad fiscum* przypadłe, ale też pozaieżdżali Dobra *fisco* nie podległe, y expulsye uczynili *legitimis Possessoribus*, zkąd potym przyszło do owych Kommissy *pro cognitione*, ktorzy byli *Perduelles*, a ktorzy nie? y Dobra wielu obywatelom Dekretami Kommissy y Dekretami Sądow relacyinych są powrócone, iako to Imieniowi Borchow, Tylenow, Wildemanow &c. Inne Dobra sami Starostowie za otrzymanemi Konsensami Królewskimi różney Szlachcie cedowali y ustępowali, iako w Trakcie Rzeżyckim *tenże Sobieski y Konarski* Dobra Ewerlaka, Tylene, Rebindera, Skurfztela, Anrepa, Grundisa, Edzbacha, Cymermana, na które wyż wspomniony Przywilej *Incorporationis* Dóbr Szlacheckich do Starostwa był sobie wyprawil, ustąpili Szlachcie, które y dotąd Szlachta trzyma. Inne też z temi Kadukami (iako Sobieski Konarskiemu) poustępowali Starostwa drugim, a niektóre *post Deceffum* Starostow, nowi Donataryuszowie otrzymawszy Przywileia na same tylko Starostwa, obeymując one w Possesję, obięli też razem y te Szlacheckie Dobra, iakby Starostwa, które Starostowie *distincto Jure fisci* byli sobie otrzymali, nieiako Starostowie, ale iako *bene meriti* obywatele Rzeczypospolitey.

Drugie uzalenie obywateloy Inflantkich było, że iako w różnyeh okolicznościach, tak y w tym Xięstwu Inflantkiem Pa, kta naruszone były, że Przywileia na Dobra *ad Fiscum* przypadłe nie wiecznością, lecz dożywociem lub lennością od Królów nadawane były; A tak suplikowało Xięstwo Inflantkie, aby Dobra Dziedzictwem nadawane były, iako *per pacta subjectionis, & unionis*, y przez Przywilej Zyginunta Augusta

raz na zawsze trwałe y nienaruszenie za dziedziczne uznane, deklarowane, y obrócone. *Motivo* tych sprawiedliwych żądź całego Xięstwa Inflantkiego stanęła nie po jednokrotna od Rzeczypospolitey deklaracya w Konstytucyach, że Dobra Inflantkie wiecznością nadawane bydź mają, tym czasem na weryfikacyą Dobr Królewskich y Prowentow onych, y rewizyą Przywileiow naznaczona była Kommissya A. 1598. *Titulo* Ordynacya Xięstwa Inflantkiego; *vigore* tey Konstytucyi expedyowana była Lustracya y Rewizya, po ktorey za Króla Władysława IV. iedni przez Przywileia otrzymane poprawili sobie Prawo lenne na wieczyste, drudzy przez Dekreta w Sądach Assessorckich, y Relacyinych umocnili się przy Prawie wieczności *cum cassatione* otrzymanych Przywileiow lenności, inni dopiero przyznawszy się za blisko przeszłego panowania Najjaśniejszego Augusta Trzeciego przez Przywileia otrzymali sobie *restitutionem juris hereditarii* na Dobra, iako y *primitive* były dziedziczne, y Dekretami w Sądach I. K. Mci utwierdzili się. Aż na ostatek Konstytucya Seymu *Convocationis* deklarując *ad mentem* dawnych Praw Dobra wszystkie w Xięstwie Inflantkim, które kiedykolwiek *in Possessione* Szlachty zostawały, lub zostają, za Dziedziczne, *Iustitiam* uczynił, y wszelką w tey mierze uspokoiła wątpliwść, tak dalece: że iuż kwestyi żadney niemafz, ani bydź może, iż Dobra Szlacheckie, które tylko były, bądź od Hermitrza y od Arcybiskupow, bądź od Królow Polskich nadawane, są wieczyste, & *Juri Hereditario* podległe. Zostaje teraz sama kwestya między Szlachtą mającemi Prawa do Dobr Szlacheckich, a między Starostami trzymającemi niektóre kawaly Dobr Dziedzicznych Szlacheckich przy Starostwach *nullo Jure*, bo tylko *Jure Possessorio* po owych Starostach, którzy Kaduki mając osobliwemi Przywileiami sobie nadane, nie ustąpiwszy onych nikomu, poumierali, a nowi Starostowie na same Starostwa mając tylko Przywileia, o-
beymując

beymując Starostwa, y te kawaly Dobr Szlacheckieh przywła-
zczyli, nie wiedząc: iż są te kawaly *Juri Haereditario* podległe,
y do Starostwa nie należące.

Biorą sobie UU. Starostowie na obronę Lustracye Sta-
rostw, y przeto Sądowi I. K. MCi dostateczne czyni się obja-
śnienie: iż Lustracye dawne Starostw Infantkich *defectuose*
są expedyowane, y że cokolwiek naydować się może Dobr
Szlacheckieh pod Starostwem, *sub Jus Bonorum Regalium*
nie podpadały, y podpadać nie mogą.

Pierwsza Rewizya Dobr Infantkich Królewskich y Szla-
checkieh była odprawiona A. 1583 przez. Kommissarzow od Króla
tylko, a nie od Rzeczypospolitey naznaczonych, na ktorey zna-
czna część Szlachty Infantkiewy nie stawała *cum productione*
Praw y Przywileiow swoich, protestując się, że takowe naka-
zanie produkowania Przywileiow Paktom Infantskim były
przeciwnie, w których wyraźnie sobie warowali Infantczyko-
wie, że sama spokojna Possessya Dobr miała bydź każdemu Pra-
wem słusznego Dzierżenia, gdyby komu przez wojenne roz-
ruchy Dokumentow zbywało; iako Artykuł VIII. z tychże Pa-
któw wyraźnie to w sobie zawiera. Więc ta pierwsza Lu-
stracya Dobr Królewskich nie może mieć zupełnego waloru,
iż nie była naznaczona od Rzeczypospolitey, ale tylko od Kró-
la, y oney też nigdzie nie naydujemy.

A ponieważ nie wszystkie Szlachta z Prawami swemi sta-
wała, zatym niemogła excypować, co z Dobr Szlacheckieh do
Starostw było zabrano, które Dobra acz w Possessyi Starostow
były, są jednak Dziedzicznymi, y niemogą Prawa swego Dzie-
dzicznego odmienić.

Druga Rewizya A. 1589. przez Konstytucyą naznaczona tyl-
ko do zweryfikowania Prowentow Starostw, y Dzierżaw w
Infantach, y podobnie A. 1590. naznaczeni do Infant Kommissa-
rze na rewizyą Dobr Stołowych, y na *scrutinium* względem
niewierności

niewierności niektórych obywatelów Inflanckich. Ta Rewizya gdy była expedywana eo do Prowentow Starostw, nieltawala na oney Szlachta wszystka *cum productione Jurium & Privilegiorum*, gdyż niebyła do tego obowiazana, a zatym zostali tylko ci obywatele przy catości Praw swoich, którzy *in actuali Possessione* Dobr byli; Innych zaś Dobra, którzy poczuwając się do iakiey niewierności Rzeczypospolitey Dobr swoich odbiegli, Starostowie przywlaszczywszy one sobie, dali zapisać do Prowentow Dobr Krolewskich. Co iawnie dowiedziono bydź może, kombinuiąc rewizyą Dobr Szlacheckich *de Anno* 1583, z ową Lustracyą Starostw *Anni* 1590. Prowentow Starostw, albowiem w pierwszej rewizyi wyrazili: że ten y ow Szlachcie okazał Prawa y Przywileia na Dobra te a te sobie słuzące, a w pośledniey A.1590 Lustracyi w Lat siedm też same Dobra zapisałi do Prowentow Starostw. Dowod oraz y z teyże samey Lustracyi, w ktorey Dobra Szlacheckie od Hermitrzow Szlachcie nadane zapisano za odeszłe od Starostwa, inne też zapisawszy za Szlacheckie, wyrazili: iż przy Starostwie zostają. Jest y wiele innych w teyże Lustracyi defektow, które w rostrząśnieniu oney iawnie okazują się. Defekt zatym w tym wielki owey A.1590. Rewizyi, *alias* Lustracyi Dobr Krolewskich y Prowentow onych, gdyż po Rewizyi pierwszej *Anni* 1583, iako nie mogło nic *accedere* do Starostw, tylko przez Konstytucyą, tak gdy oney nie było, należało Kommissarzom zweryfikowawszy Prowenta Starostw według pierwszej Lustracyi, przybyłe części y Dobra Szlacheckie osobno zweryfikować y wpisać, nieiako należące do Starostw, ale tylko iako possydowane przez Starostw; Niedało bowiem to mocy y Prawa Starostom łączyć Szlacheckie Dobra do Starostw, że one *post Perduelles nullo Jure* zalechawszy, albo za Przywileiami osobliwemi *Juris Caduci* trzymali przy Starostwach, ani Kommissarzow zapisanie Dobr Szlacheckich w Prowenta Starostw,

rostw, mogło zamienić Dobra Szlacheckie w Starostwa.

Trzecia Lustracya y Rewizya, ata ostatnia expedyowana *in Anno 1599. vigore Konstytucyi Anni 1598. Titulo Ordynacya.*

Ta Konstytucya zaleciła Kommissarzom, *aby Rewizya Przywileiow uczyniona była, aby scrutiny przeciwko obwinionym expedyowano, aby wszyscy do Possessyi Dobr gwałtownie zabranych byli przywroceni, aby dochody zamkow y Dobr Królewskich opisane, y same Dobra Królewskie ograniczone były.* Ta Kommissya lubo w Roku 1599. była expedyowana, iednak *defectuosa*, ponieważ nie wszystka Szlachta także na oney z Prawami swemi stawała, owszem wielu protestowało się: iż takowa reprodukcyja Przywileiow była przeciwko Paktom *subjectionis & unionis.*

Powtore Niebyła ta Kommissya expedyowana *ad mentem* Konstytucyi, ponieważ *spoliati* niebyli *restituti* do Possessyi swoich, iako było zalecono. Co iawnie *probatum* z Rewizyi Przywileiow, za ktoremi wielu Szlacheie należało wrocić Dobra do Starostw zabrane, a Kommissarze nie uczyniwszy w tym satysfakcyi, przestali na samey Konnotacyi Przywileiow y Praw Szlacheckich, a Dobra ich przy Prowentach Starostw zapisałi y zostawili.

Potrzenie *Scrutinia* względem obwinionych nie expedyowali.

Poczwarte Zamkow y Dobr Królewskich, iako było *injunctum* nierozgraniczyli.

Na ostatek Ta Kommissya zupełnego skutku nie wzięła, y niebyła zupełnie dokończona, gdyż tak wielkie Dzieło iednego Roku przeciągiem expedyowane bydź nie mogło, a w Roku 1600. Karol Xiążę Sudermańskie niewypowiedziawły wojny Rzeczypospolitey wpadł do Inflant, y one przez część większą oppańował, iako *constat* z Historiy y Konstytucyi *Anni*

1602. a zatym wielu malkontentow z owey Rewizyi y Lustracyi *praeiudiciale* dla Szlachty zaczętey expedyować, udało się do Arząęcia Karola, y owa Lat kilkanaście trwająca nastąpiła wojna. Ta tedy Lustracya Prowentow Starostw, y Rewizya Przywileiow Szlacheckich uczyniona *in Anno 1599.* była początkiem y przygotowaniem do dalszego dzieła, y do uczynienia satysfakcyi *spoliatis*, dla uspokoienia Generalnego Xięstwa Inflantkiego.

Wynika zatym ta iawna Konkluzya, y ten dowod: iż lubo w Lustracyą Starostw są wprowadzone y zapisane Dobra niektore Szlacheckie, iednak gdy kto probować może, co było *ex primitivo Jure* Dobrami Szlacheckiem, y ma do onych Prawo lub dawne, lub za Przywileiem otrzymane, mimo takowę Lustracyą y bez naruszenia oney może *rehabere* Dobra Szlacheckie.

1 d. ye tego. imo.. Dobra wszystkie w Xięstwie Inflantkim *per Pacta Subjectionis & unionis*, y przez Przywiley Zygmunta Augusta są tak mocno utwierdzone w całości swoiey *& in Jure Haereditario*, że one żadnym sposobem w Istocie Prawa swego naruszone nigdy nie były, y być niemogły. Albowiem to, co Xięstwo Inflantkie przy Unii swoiey z Rzeczpospolitą sobie warowało, y kondycjami Paktow ubezpieczyło, nie było nadaniem łaski y Prawa od Rzeczypospolitey, ale stało się warunkiem nieporuszonym kondycyi umowionych wieczyście *inter Partes paciscentes*; Własne swoje Xięstwo Inflantkie w tey mierze przyniosło z sobą Prawo, y ubezpieczyło Paktami względem niepodległości żadney odmianie.

2do. Gdy takowym sposobem warunek Dobr Szlacheckich przez Pakta był ubezpieczony, nie mogła Rzeczpospolita nigdy odmienić tego y skassować, gdyż przyimując Pakta wieczyście Xięstwa Inflantkiego, obowiązała się one dotrzymywać, a zatym nie mogła przywłaszczyc sobie mocy onych odmienienia.

B

To

To bowiem jest w mocy Rzeczypospolitey odmienić y skasować, co sama z władzy swojej stanowi y nadaie, a tych kondycyi, które przyjmując Xięstwo *per incorporationem* do całości swojej *per Pacta* waruie, za nieodmienne y nieporuszone stanowi, mocy naruszać niema, gdyż są samym swym Dzielęm Paktow wyięte od władzy y mocy Rzeczypospolitey.

Jaśniej mówiąc: Pakta wszelkie są to kontrakty między dwiema stronami, których kontraktow nie jest w mocy iedney strony odmienić, chyba obiedwie spólnieby chciały odmiany; inaczey za naruszeniem z iedney strony Paktow, druga od obowiązku onych byłaby wolną.

3to. A kiedy ani *de mutuo consensu*, ani *in praejudicium* Paktow żadna niestaęła Konstytucya, obracająca Dobra Szlacheckie w Inflantach na Krolewsczyczny lub Starostwa, Zapisanie takowych Dobr do Prowentow Starostw przez Lustratorow omylnie, *ex ratione*, iż one w Possessyi Starostow zastali, nie może Dobr Dziedzicznych odmienić w Krolewskie, zwłaszcza, kiedy ciż sami Lustratorowie Rewizyą Przywileiow Szlacheckich expedyuiąc, one akceptowali, a przez to pilność Szlachty w dopomnieniu się Dobr onym należących przyięli, a samym rozpoczęciem woyny byli przeszkodzeni do nakazania restytucyi Dobr według dyspozycyi Konstytucyi A.1598.

4to. Utwierdza też y umacnia Prawa Dobr Szlacheckich ostatnia Konstytucya Seymu *Convocationis*, deklarując Dobra wszystkie w Xięstwie Inflantckim, które kiedyżkolwiek *in Possessione* Szlachty zostawały lub zostaią, za Dziedziczne Ziemskie, *adeoq;* mimo Lustracye Starostw Dobra Szlacheckie przy nich będące, które tylko mogą bydź dowiedzione Szlacheckimi Ziemskimi, windykowane bydź powinny z Possessyi Starostow, za otrzymaniem Przywileiow iako *super Bona fiscali*.

5to. Nie stanie się przez to żadne naruszenie Lustracyi Starostw, ani też od Starostw nie przez to nie

odey:

odeydzie, iako Starostw; albowiem: co w Lustracye wpi-
sano, y w Prowenta weszło iako iustotnie & legitimè do Sta-
rostw należącego, Starostwem byż nigdy nieprzestanie,
y żaden do tego Prawa niema, y mieć niemoże; Te zaś ka-
wały Dobr Szlacheckich, ktore weszły w Lustracyą, nie iako
części Starostwa, ale iako posydywane przez Starostow tylko,
 chociażyby odeszły, y były przez Szlachtę windykowane, (iako
słusznie należy) nie uymą nic zgoła Starostwa; gdyż Staro-
stw a iak były w sobie z dawna, tak zostaną, tylko Starostowie
sami utracą to, co pod tytułem Starostwa *nullo Jure* posydują,

XVIII. 2. 694.

F

XVII.2.694